

ԱԿՕՍ

Թ Ի Ի 9 5 5 • 2 2 Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս 2 0 1 4

Զապել Եսայեանէ նորայայտ գեկոյց մը

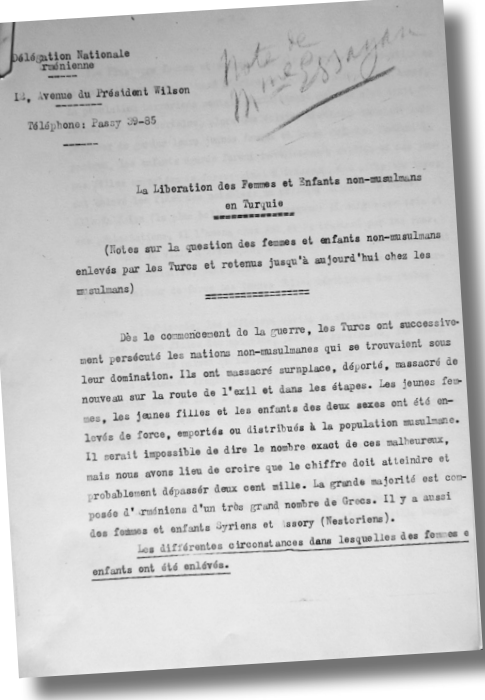
ԻՆՄԻԹ ԹՈՒՐԹ - ԱԼԷՎ ԷՐ

Թուրքիոյ մէջ վերջերս թափ ստացած է հայոց ցեղասպանութեան շուրջ կա- արարուած բանավէճերը։ Վարչապետի ցա- ակցական պարագամը կամ նախագահական ընտրութիւններու նախօրեակին հեռուարա- կայանէ մը արարասանած «Կը ներէք ալ աւելի վաղ բաներով, հայ ըլլալով մեղադ- րեցին» արտայայտութենէն ետք նիւթը երկրի օրակարգի մըրա ու յայտնի է որ մինչեւ 2015 ալ օրակարգի վրայ պիտի մնայ։

Կ'արժէ նիւթը դիպել քիչ մը անցեալէն, 1919-ի Մարտէն։ Նախ դիպենք պարմա- կան ենթահողը։ 30 Հոկտեմբեր 1918-ին ստորագրուած է Մոսկրոսի գինադադարը։ Պարերազմէն պարտութիւնով դուրս եկող Օսմանեան կայսրութիւնը 1918 Դեկտեմբե- րէն սկսեալ կ'արքօսէ որ տեղահանուած հայերը վերադառնան իրենց բնակավայ- րերը։ Հայոց այդ շրջանի պարփրիարքը՝ Զաւէն Եղիայեան, Առաքել Չաքըրեանի գլխաւորութեամբ յանձնախումբ մը կը կազ- մէ որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ տարագ- րութեան ընթացքին որը եւ ամուրի մնացած հայ երախաներուն եւ կիներուն իրենց ըն- քանիքներուն յանձնուիլը։ Յանձնախումբը պիտի զբաղի նաեւ արքորուած կամ կո- տորուած հայերու պարկանող ինչքերուն կամ կալուածներուն իրենց բուն տէրերուն վերադարձուելու գործով։

Չաքըրեանի գլխաւորած յանձնախումբը կը համագործակցի Օսմանեան Ներքին Գոր- ծոց Նախարարութեան, Դաշնակցային պե- տութիւններու, յափկապէս ալ անգլիացի- ներու կոմիսարութեան կազմին մէջ գործող հայոց եւ յունաց բաժանմունքին հետ։ Չա- քըրեան այս աշխատութեան փրէկէկագիրը 4 Ապրիլ 1919-ին կը յանձնէ Պարփրիար- քարան։ Որքան որ գիտենք այս փրէկէկա- գիրը մինչեւ օրս չէ հրապարակուած, նոյ- նիսկ չէ յայտնաբերուած։

Այսպիսի կ'ուզենք այդ փրէկէկագրին նիւթ դարձած դէպքերը պարմող եւ ցարդ չհրապարակուած փաստաթուղթի մը մա-

սին խօսիլ։ Փարիզի «Նուպարեան» գրա- դարանէ ներս կարարած մեր ուսումնա- սիրութիւններու ընթացքին հանդիպեցանք 8 Մարտ 1919 թուակիր փապարթութիւն, որ գրի առնուած էր հայազգի կարեւորագոյն կին գրողներէն Զապէլ Եսայեանի կողմէ եւ ներկայացուած էր Փարիզի Հայոց Ազ- գային պատմիրակութեան նախագահ Պօ- ղոս Նուպար Փաշային։

1909-ի Արամայի կոտորածներուն ալ մօ- տէն ծանօթ Զապէլ Եսայեան այդ սպանդե- րը հարցաքննելու միտումով իթթիհափական կառավարութեան կողմէ հիմնուած յանձնա- խումբի մէջ պաշտօն ստանձնած էր։ Եսա- յեանի այդ փրէկէկագիրը փարագրութեան եւ կոտորածներու ենթաքնկուած հայ որբերու, պարմանուիիներու եւ կանանց ուղղեալ սոս- կայի բռնութիւնները կը բացատրէր եւ վե- րապրողներուն օժանդակելու համար առա- ջարկներ կը ներկայացնէր։

Պօղոս Նուպար Փաշա այս գրութեան շարադրութենէն կարճ ժամանակ առաջ Հայաստանէն Փարիզ եկած Եսայեանի

այս ցնցիչ ու էական գրութիւնը հայ ազ- գային պատմիրակութեան անունով ներկա- յացուց Փարիզի խաղաղութեան համագու- մարին, ընդգծելով թէ «ամենախրաւացի ականաւորեսներու վկայութեամբ, փրէլոյն վրայ» արձանագրուած է։

Ջեկոյցին բովանդակութիւնը

Եսայեան իր գեկոյցին մէջ կը նշէ թէ թուրքերը պատերազմի սկիզբէն կանտնաւոր կերպով ոչնչացուցած են իրենց փրիապե- տութեան տրակ գրնուող ոչ իսլամ ազգերը։ Տարագրուածները կամ իրենց բնակավայ- րերուն մէջ, կամ ալ արքորի ճանապար- հին կոտորած են։

Երիտասարդ կանայք եւ աղջիկները, նաեւ երկսեռ երախաները բռնիութեամբ փախցուած եւ բաժնուած են իսլամներուն։ Յստակ չըլլալով հանդերձ կ'ըսէ թէ այդ խեղճերու թիւը մեծամասնութիւնը հայ, աւե- լի քան 200.000 էր ու կը դասաւորէ երա- խաներու եւ կիներու առեւանգման տար- քեր ձեւերը եւ կայմանները։

1-Բազմաթիւ կիներ ու երախաներ իրենց ծնած գիւղերէն ու քաղաքներէն փախ- ցուեցան։ Անաքեկուած ժողովուրդը հասարա ք գիպէր թէ դէպի մահ կը ճամբորդէ։ Այդ միջոցին հարեւան իսլամները մօտենալով առաջարկեցին երիտասարդ կիները, աղ- ջիկները եւ երախաները պահ դնել։ Տիրող խուճապի ընթացքին անտէր երախանե- րը իսկոյն փախցուեցան։ Պարմանուիի- ները բռնի տարուեցան։ Արդարեւ Էրզրումի թուրք սպաները քաղաքի անուանի ընքար- նիքներու դուստրերը փախցուցին։ Գերմա- նացի սպայ մը Էրզրումի ամենագեղանի աղջիկը համարուած Գալփեանը առանց անոր աղաղակները նկարփ առնելու ճամ- բաները քաշ տալով տարաւ։ Երզնկայի անուանի թուրքերը կամ անձամբ կամ ալ միջնորդներու օգնութեամբ արքորի քա- րաւանները մտան եւ հարուստ ընտանիք- ներու ժառանգորդ աղջիկները բռնութեամբ տարին։ Տրապիզոնի քաղաքացիի տա- րագով կամ գինուորական համազգեստով սպաները քաղաքի ամենաերեսելի անձնաց

Ազգ․ Պատրիարքարանէն կը տեղեկացնեն, որ Պատրիարքական Ընդհանուր Փոխանորդ Արամ Արքեպս․ Աթէշեանի ճանապարհորդութեանց բերումով բացակայութեան պարագաներուն Տ․ ՍաՀակ Եպսկ․ Մաշայեան լիազօրուած է Պատրիարքարանի ընթացիկ գործերը վարելու պաշտօնով։ Իսկ խորհրդակատարութեանց եւ արարողութեանց կարգաւորման պաշտօնը կը վարէ Տ․ Տրդատ ՔՀՆյ․ Ուզունեան։

Պատրիարքական Ընդհանուր Փոխանորդ Տ․ Արամ Արքեպս․ Աթէշեան, իր հետ ունենալով Տ․ Շիրվան ՔՀՆյ․ Միւրցեանը, 19 Օգոստոս 2014-ի երեկոյեան Չանքայա ապարանքին մէջ մասնակցեցաւ Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահ Ապտուլլահ Կիլիշ սարքած հրաժեշտի ընդունելութեան եւ այս առթիւ Նախագահին յաջողութիւն մաղթեց իր յետագայի պաշտօններուն մէջ։

Սրբազան Հայրը, նոյն գիշեր վերադարձաւ քաղաքս։

Զապէլ Եսայեան

աղջիկները տան մը մէջ հաւաքելով իր- թիհափականներու ներկայացուցին։ Փոքր Ափոյ բոլոր կարեւոր քաղաքներէն ներս նոյն բաները կ'պարտուեցան։

2-Բնակչութիւնը իր բնակավայրէն հե- ռանալէ ետք թուրք կառավարութեան նա- խապէս ճշդած վայրերուն մէջ նոյն չար նպատակները գործադրուեցան, տղամար- դիկ անխնայ սպաննուեցան, երախաներն ու երիտասարդ կիներն ալ առեւանգուեցան։ Այս դէպքերը սովորական դարձած էին յափկապէս Կամախ–Հալէպ, Գոնիա–Թար- սուս ճանապարհներուն եւ ամբողջ Եփրատ գետի հունին։

3–Երբ խեղճերու քարաւանը հաւաքման կայան մը կը հասնէր, քիւրտ, չէրքեզ, չէչէն եւ պալքաններէ գաղթած իսլամ խումբեր կը յարձակէին անոնց վրայ։ Կը կողուպ- տէին մինչեւ իսկ հագուստները։ Ամօթախար կանայք իրենց մերկութիւնը կը ձեփէին ցեխով։ Ոճրագործները այդ խեղճերը կը պարտադրէին երգելու եւ պարելու։ Մեր- ժողներ վայրագութեամբ կը սպաննուէին։ Եսայեան իր գեկոյցին մէջ դեռ ման- րամասնութիւններ կը փոխանցէ արքորի քարաւաններուն ընկերակցող գինուորնե- րուն անբարոյութիւններու մասին։

Յեղասպանութեան դարադարձին խիստ կարեւոր փաստաթուղթ մըն է այս, որուն ամբողջական պատճենի հրապարակումը հաւանաբար շատ լուրջ արձագանգներու պիտի արժանանայ։

Մուսա լերան մաքրադը ի Գընալը

Միիրան Ուլիկեան, Ճեմ Չափար եւ Նազար ՊինաթըրԼՈՒՄԵՆԿԱՐՆԵՐ՝ ՊԵՐՏ ԱՐԱՊԵԱՆ

ժամանակաւոր իջեւանումին։ Այս շինարա- րական արշափ շնորհիւ բարեկարգուեցաւ գիւղի ընդհանուր տեսքն ալ, նոյնիսկ գրգռե- լով հարեւան գիւղերու նախանձը։

Շահեկան է այն իրողութիւնը որ ամէն նոր զարգացում փռելի կու տայ նոր երե- ւակայութիւններու ու ակնկալութիւններու։ Այս ծիրէն ներս թաղանկութիւնը ձեռնարկած է նոր շինարարութեան մը, որու աւարտին եկեղեցին պիտի ունենայ քահանայի տուն մը եւ քանի մը յաւելեալ հիւրասենեակներ։

Շինարարութեան այս բնօր թեթեւցնելու միտումով 31 Օգոստոս Կիրակի, յաւարք Ս․ Պարարագի, յափուկ սիրոյ սեղան պիտի սարքուի քաղաքիս Գընալը կղզոյ Կազ- դուրման Կայանի պարտէզին մէջ։ Յարգե- լով Մուսա լերան յափուկ աւանդութիւնը, Պարարագին նախորդող Շարաթ երե-

ւոյ դարաւանդին վրայ, ուր պիտի վառի նաեւ հարիսայի խարոյկը։

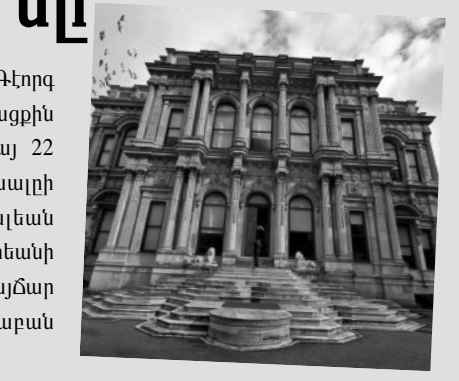
Բոլոր այս մանրամասնութիւնները փոխանցելու համար խմբագրապունս այցե- լեցին Վազքֆըլը գիւղի թաղական խոր- հողրդի արքեանպետ Ճեմ Չափար, Մարաղի յանձնախումբի նախագահ Միիրան Ուլի- կեան եւ Հայճար միութեան արքեանպետ Նազար Պինաթըր։

Ճեմ Չափար յայտնեց թէ հարիսան եւ այլ աղանդէղներ պատրաստելու համար Իսթանպուլ պիտի ժամանեն նաեւ եկե-ղեցւոյ տրինանց կազմը, իրենց հետ ունե- նալով նաեւ «Շիշմանից» Պեքրոսը, որ անզուգական կերպարն է գիւղի աւանդա- կան բոլոր ապրումներուն։

Նշենք որ նման բնոյթով նախորդ սիրոյ սեղանը մաքրուցուած էր Մետրոպ Բ․ Սրբա- գան Պարաիարքի աթոռակալութեան շրջա- նին, վայելելով անոր խանդավառ հովանին։

Պալեաններու գործերու ճոխ ցուցադրութիւն մը

Նախկին պոլսահայ, այժմ գանաքայաբնակ Գեորգ Գալուստեանի կողմէ երկար տարիներու ընթացքին հաւաքուած բազմահարիր սահիկներ, յարաջիկայ 22 Օգոստոս 2014 Ուրբաթ, ժամը՝ 21.30-ին Գընալըի դարաւանդին վրայ պիտի ցուցադրուին «Պալեան ընտանիքին գործերը» խորագրին տրակ։ Գալուստեանի հաւաքածոն հանրութեան պիտի ներկայացնէ Հայճար միութեան անդամ՝ Գեղարուեստական պատմաբան Տոթթ․ Էլմոն Գարօլլու Հանչէր։

Յանուռն մարդկային արդարութեան

Այս սիւնակի մօտ անցեալի յօդուած․ ներէն մէկը կը կրէր «Կազգան Հայ- կական խնդիր է նաեւ» խորագիրը։ Այդտեղ նշուած էր թէ Հայ ժողովուրդը չի կրնար անտարբեր մնալ ոեւէ ժողովուրդի ենթարկուած դաժմանութիւններուն հան- դէպ։ Այժմ նոյնը կարելի է ըսել Իրաքի էջփի ժողովուրդի համար, որ դարձեալ ենթարկուած է անխնայ ցեղապաւնու- թեան։ Այդ երկրէ ներս մահ ու սարսափ պատճառելով համբաւ ստացած «Իսլամ պետութիւնը» կոչեալ ահաբեկական կազ- մակերպութիւնը ամենավախազ միջոց- ներով արիւն կը հեղէ բոլոր ոչ իսլամ ու ոչ սիւննի ժողովուրդներու մէջ։

Այս վարագուծեան վերջին թիրախը կը հանդիսանան Շէնյալ լերան շուրջ բնակող էջփիները։ Առհասարակ անդէն ժողովուրդը չունի ինքնապաշտպանման միջոցներ։ Այդ իսկ պատճառաւ ալ անոնք կը հարկադրուին դէպի լերան անհասանե- լի կողմերը փախչելու։ Ահաբեկիչները իրենց հասած տղամարդկանց կը զլխա- տեն, իսկ կանայք՝ կ'առեւանդեն, կը բռնա- բարեն ու ապա իբրեւ գերի կը պաճառեն շուկաներուն մէջ։ Ահա այս պայմաննե- րուն տակ դէպի լեռ փախչողները այս անգամ ալ կը պայքարին սովի ու ծարաւի հետ։ Անհաւատալի եւ տարածքաշրջա- նին Քոչոօ գիւղի մէջ պատահածները․․

«Գիւղի բոլորը առաւարդիկ դուրս հանուեցան եւ երկու քմ․ հեռաւորու- թեան վրայ սպաննուեցան գիտնաթ ճրա- ցաններու կրակոցով։ Մենք երեքս դիակ- ներու տակ մնալով ու մեռած ձեւացնելով կրցանք ապրիլ։ Երբ ոճբադործները դիակ- ները թաղելու փոս մը պատրաստելու համար գիւղ գացին, հողափոր մեքենայ բերելու, մենք ալ խոյս տուէինք դէպի մօտակայ պարտէզը»։ Այս վկայութիւննե- րը փոխանցողը կ'ըսէ թէ հոն սպանուած- ներուն թիւը կը հասնէր 600-ի։ Պատ- մուած կարծես թէ Հայոց մեծ եղեռնէն, կամ ալ 1938-ի Տէքսիմի կոտորածներէն դուրազ մը ըլլար։ Ինչ զարմանալի է որ քաղաքակիրթ աշխարհը ամբողջովին անտարբեր է կատարուածներուն նկատ- ծամբ։ Սակայն յանուն վերագութեան խիստ կարեւոր անհաժողատութիւն մըն է օգնութեան փութալ եղեռնագոհ էջփի ժողովուրդին։

Օգնութեան ակնկալութիւն ունինք Հայաստանի Հանրապետութենէն։ Նկատի ունենալով որ այս երկրի մէջ բաւական թիւով էջփիներ կ'ապրին իրենց հարազատ պայմաններուն մէջ, չենք կասկածիւ որ անոնք արդէն տրամադրւը ըլլան իրենց ժողովուրդին հետ հանապազօրեայ հացը կիսելու։ Ուրեմն Հայաստանի իշխանու- թիւներեւ միջազգային կարմիր խաչի օգնութեամբ որոշ թիւով էջփիներ իր երկր- րը փոխադրելը, գոնէ այդ փոխադրուած- ներուն համար փրկութիւն մը պիտի ըլլայ։ Այստեղ մի գուցէ կարելի է վերապահու- թիւն ունենալ ժողովուրդի մը, յանուն կանքի փրկութեան իր բնօրրանէն արմա- տախիլ ըլլալուն դէմ։ Սակայն ափոստ որ էջփի ժողովուրդին վերջին դարու ճակատագիրը այսպէս ձեւաւորուած է։ Անոնք իրենց բնակած Շէնյալի լեռնե- րուն ալ եկուրքներն են։ 1915-ին անոնք ալ Հայոց եւ ատորներու նման աքսոր- լեցան իրենց բնօրրաններէն։ Ուրեմն կանքի ապահովութիւն խոստացող նման ներգաղթի ծրագիր մը իսկապէս ալ փրկու- թիւն պիտի ըլլայ մահուան ճիբաններուն ինկած այս դժբախտ ժողովուրդին համար։

Իսկ ամէն առթիւ «Մէկ ազգ, մէկ մշա- կոյթ, մէկ եկեղեցի» յանկերդը կրկնող Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքա- կան միտքը որքանով պիտի կրնայ յօժարել ո՞չ այլ զաղթականներուն ապաստան տալ։ Քէչասպի անկման օրերուն Save Keshab վերադարձութիւնով աշխարհը ոտքի հանող հայ սփիւռքը հապա ինչպէս պիտի դիտէ նման քայլը։ Բայց յստակ է որ համաշ- խարհային հոգեւոր անտեսող քաղաքա- կանութիւնը ոչ մարդկային է եւ ոչ ալ հայկական։ Այս մէկը կը վալիւէ միայն սիւնական ռազմավարութեան, որուն համար բռնեք՝ «մեզմէ հեռու ըլլալ», որպէսզի արդարաւանք մեր ցեղապանու- թեան զոհ նախնեաց յիշատակին առջեւ։

pakrates@yahoo.com

Արրպէճանի երեսոյթը եւ իրողութիւնը

Երկրի մը նեխած հմայքը

ԱՐՋՈՒ ԿԵՅՊՈՒԼԱՑԵԼԱ

arzu.geybulat@gmail.com

Արրպէճանի Երոխորհուրդի յանձնախումբը 14 Մայիս 2014-ին փոխարիւնէց Նախարարաց Խորհուրդի աթոռը։ Այս երեսոյթը մասամբ յոյս ներշնչած էր երկրէ ներս կամ դուրս մամոյ ազատութեան, մարդու իրաւունքներու նկատմամբ դիրազգած շրջանակներուն։ Յոյսը կը ծագէր այն համոզումէն թէ, նախագահութեան շրջանին Արրպէճանի կառավարութիւնը կ'ընդհարէ երկրէ ներս գործադրած ճնշումները, յարգելով խորհուրդի սկզբունքները։ Սակայն շուրով յայտնի դարձաւ որ այդ յոյսը սնամէջ է։ Շարունակուեցաւ մարդորսութիւնը եւ ըստ երեսոյթի դեռ պիտի շարունակուի։ Ցանցագործները ազատութին պիտի վա-

յելեն, միւս կողմէ երկրի հանրածանօթ դէմքեր, երկրասարդներ, լրագրողներ, մարդու իրաւունքներու պաշտպաններ եւ դեռ շաւրեր բանտերու մէջ ծանր մեղադրանքներու պիտի ենթարկուին։ Իրականութեան մէջ Արրպէճան կը ձեւացնէ թէ «Արեւելքի Եւրոպական հմայքն է, հակառակ որ ամբողջովին յեփաղիմական, արեւելքի բռնակալ վարչութիւններէն քարթրերութիւն չունեցող, նեխած «խայտառակութիւն» մըն է միայն։

Անվերջանալի մարդորսութիւն

Եկուր տես որ Արրպէճանէ ներս բազմաթիւ թմրամոլներ, հայրենադաւներ եւ դեռ բազում խամաճիկներ կը վխտան եղեր ու մենք լուր չունինք եղեր։ Երկրին մէջ ճիշդը ըսել, սուրբերը երեւան հանել, իրաւ յանցագործներուն, մաքսանեցնելուն ինքնութիւնները փաստելը յանցանք, նոյնիսկ՝ խամաճիկութիւն է եղեր։

Ցանձնախումբին նախագահական աթոռ բազմիրը դեռ առաջին եռամսեան չէր լրացուցած, որ բանդարկուածներու թիւը հասած էր 14-ի։ Տակաւին չենք խօսիր նախագահութեան նախորդող շրջանին բանտարկուածներուն մասին։ Պետութիւնը ընամիշտ կ'ուրանայ հեղազեւել երկարող քաղաքական բանտարկեալներու անուանացանկը։ Այդ

ալ սուր, այդ ալ գրպարութիւն է եղեր։ Բայց բանտարկուած անուններուն նաւելով կը պարզուի, թէ բաներ մը սխալ կ'ընթանան, կողմերէն մին կը սքիւ։ Օրինակի համար Բառփ Միրքափրիով Պաքուի մէջ աշխատակցած «Այնա» (Հայելի) թերթի Անգարայի թղթակցի պաշտօնը կը կատարէր չորս տարիէ ի վեր։ Յաջող ու փորձառու լրագրողի բնակութեան արօժանագիրը եւ մամոյ ծառայութեան փաստաթուղթը մէկ օրէն միւսը ջնջուեցաւ ու ինք ալ երկրէն արտահանուեցաւ։ Իսկ երբ Պաքու մուտք կը գործէր՝ ձերբակալուեցաւ ու բանտարկուեցաւ։ Կը մեղադրուի 2008-2009 թուականներու միջեւ Հայաստանին գաղտնի տրեղելութիւններ փոխանձելու յանցանքով, այսինքն հայրենադաւութեամբ։ Հաւանական է որ Միրքափրիով դատապարտուի

դադրանքով։ Շաբաթ մը անց պլոկեր մը ես՝ Օմար Մամմափով Արիլով նման մեղադրանքով 5 տարի ազատազրկման դատապարտուեցաւ։

Բոլորին մեծ զարմանք պարճառեց Կենճէ քաղաքի մէջ երկրասարդներու ուղղեալ աշխատութիւններ ծաւալող Հասան Հուսէյնիի դաշոյնով յարձակման մեղադրանքով ձերբակալութիւնը։ Ներկայիս ան ալ արժանացած է 6 տարուայ ազատազրկման, իսկ դաշունահարուած անձը մէջտեղուանքը չկայ։

Երկրի հասարակական կազմակերպութիւններն ալ իրենց վիճակած բաժինը քաղեցին այս հոսանքէն։ 30 Յուլիսին Լէյա եւ Արիֆ Եունուս Միրքափրիով ամոլն ալ հայրենադաւութեան, հարկային զայթակղութեան, ապօրինի գործունեութեան նման մեղադրանքներով բանտարկուեցան։ Լէյա Եունուս ոմանց համար ծանօթ է որպէս մարդու իրաւունքներու պաշտպան, ոմանց համար՝ հաղաղութեան եւ Ժողովրդավարութեան Ինստիտուիի նախագահ։ Ան Հայապրանի եւ Արրպէճանի միջեւ Ժողովրդական դիւանագիտութիւն հաստատողներու առաջադարձներէն է։ Անոնցմէ ետք մարդու իրաւունքներու եւ Ժողովրդավարութեան ջատարով Բասուլ Ճաֆարով եւ իրաւապաշտպան Ինթիքամ Ալիյեւ ալ նման մեղադրանքներով բանտարկուեցան։

Կ'արժէ պահ մը ետ կենալ այս ցսնկէն ու հարց տալ, թէ արդեօք դուրսը ով մնաց։ Օրինակի համար, երկրէն ներս կամքին ուզածը կատարողները, մաքսանեցութեամբ եւ զեղծարարութեամբ զբաղող նախարարները ու անոնց ընտանեկան պարագաները, կաշառակերութեան ու ասագակութեան մասնագէտները եւ դեռ ինչ ինչ հերոսներ։ Որո՞ւ հոգն է հաւասարութիւնը, Ժողովրդավարութիւնը կամ մարդու իրաւունքները։ Եւրոխորհուրդն է անոնց պաշտպանը։ Այդպէս չի թուիր։

Արրպէճան ինքզինք կը ներկայացնէ իբրեւ Եւրոպայի արժանիքներու հաւաքարիւմ, արդիականացման յուշարձան, մարդու իրաւունքներու եւ մամոյ ազատութեան պաշտպան երկիր։ Բայց իրողութիւնը բոլորովին քարբեր է։

Վարձքդ կատար Գործիչ

ԼՈՒՍԵՆՎԱՐ՝ ԷՐՃԵՆ ԱՐԸՔ

ՔԱԳՐԱՏ ԷՍՐՈՒԳԵԱՆ

pakrates@yahoo.com

Տիգրանակերպի 45 հայերու դէպի Հայաստան երկշաբթթանի շրջագայութեան մասին նախորդ թիւին լոյս տեսած յուշագրութեան մէջ նշած էինք, թէ քիյարպէլքիցիներ «Սէրոք» այսինքն՝ առաջնորդ կը կոչէին Սուրբ Կիրակոս եկեղեցւոյ թարական Կաֆֆուր Թիւրքայը։ Բայց թերացած էինք նշելու որ Կաֆֆուր ալ իր կարգին ունէր «առաջնորդ» մը՝ յանձին անուսի դաշնակահար Ռաֆֆի Պերրոսեանի։ Նախկին պոլսահայ, այժմ գանապոլքեանկ Պերրոսեան այս նախագծի դեռ ծրագրման օրերէն, նոյնիսկ նախածըրագրման փուլին ունեցաւ իր նուիրական ներդրումը։

Ներդրում՝ որ կը պահանջէ թէ նիւթական եւ թէ բարոյական գոհողութիւն։

Հայաստանի Հանրապետութեան շրջանակներու հետ, յարկապէս Սփիւքքի նախարարութեան հետ բոլոր բանակցութիւնները կատարուեցան իր միջոցաւ։ Կարելի է պատկերացնել, թէ նման բազմանդամ ու եզակի բազմաբնոյթ իւրայատկութիւններ ունեցող խումբի մը երկարատեւ այս շրջագայութեան կազմակերպութիւնը, ինչպիսի դժուարութիւններու յաղթահարումը կը պահանջէ։

Դժուարութիւնները երկու բնոյթի են։ Կան գործեր, որոնք կը բխին պերսական-պաշտօնական թղթաբանութենէն, իսկ կան գործեր ալ, գորս ենթա-

կան ինք իբր փորձանք կը փաթթէ իր գլխուն, յանուն բարի արդիւնքի։ Կ'երազեն այդ բարի արդիւնքը ու կը յղանաս միտքեր, որոնց իրականացումը ահագին աշխատանք կը պահանջէ։

Թող թոյլ տրուի մեզի, որ քսենք թէ Ռաֆֆի Պերրոսեան արժանի կերպով դուրս եկաւ որդեգրած այդ կամաւոր լուծէն, գնահատանքին արժանանալով իր առաջնորդած խումբի բոլոր անդամներուն։ Գործիչի համար այսքանը արդէն բաւ է, որ ան թօթափէ սրամննած պատասխանատու բեռին ծանրութիւնը ու վայելէ դեռ առաջին պահին ականկալած հոգեկան գոհացումը, որ խթան պիտի հանդիսանայ նորանոր ու դժուարին առաքելութիւններ յանձն առնելու տրամադրութեան։

Երբ դեռ շարեր կը տատարամսէին մերօրեայ այս խիստ կարեւոր յայրնութեան՝ երբեմնի ծպտեալ հայերու հետ շփման եղանակներուն մասին, գործիչը պայծառ ու անկաշկանդ մտքի հրամայականով արդէն իսկ լծուած էր գործի։

Ոսրի երբ Տիյարպէլքիի հայութիւնը երախտագիտութեան գիտակցութեամբ շնորհակալութիւն կը յայտնէ Ռաֆֆի Պերրոսեանին, մենք ալ մեծ խանդավառութեամբ կը ձայնակցինք իրենց, այս անգամ Հայ Ժողովուրդի անունով։ Քանզի իր ծառայութիւնը ազգանպաստ է, համամարդկային ու Աստուածահաճոյ։

Գործդ յաջողութեամբ պսակուեցաւ։ Վարձքդ կատար ըլլալ սիրելի գործիչ։

ԱՐՄԵՆԱԿԸ ՈՐԲԱՑԱԻ

Ընդունուած առակ է՝ «Վար լուրը շուր կը հասնի» կ'ըսեն։ Այդպէս

ալ եղաւ, երբ Մանուրի փառաբոսին համար Տէրսիմ կը գրնուէինք։

Խոզաթի միջոցառումներու սկիզբին հանդիսավարը հաղորդեց գոյժը,

ըսելով՝ «Կորնցուցինք Օրհան Պաքըրի մայրը»։

«Այլօս»ի երկրասարդ թղթակիցներէն Ուկկար Կիլպէքին այս առթիւ խմբագրեց յօդուած մը, զոր կը ներկայացնենք թարգմանաբար։

«Մարիամ մայրիկ երկար տարիներ

կարի մերենայով մը ապահովեց տան ապրուստը։

Դուստրը՝ Սիւլիւ, յետ մահու «Ամբողջ կենսքը պայքարելով անցաւ» կ'ըսէ մօրը համար ու կ'աւելցնէ՝ «Նուիրուած

կին մըն էր, բոլորին օգնութեան կը փութար։ Հօրս անյայտ կորստիլէն ետք առանձին մեծցուց երեխաները։ Հօրս հետ

Սիլվան փոխադրուած, սակայն այդպեղի ճնշումներուն չդիմանալով ետ վերադարձած են։ Մեծ մայրս եւ մեծ

հայրս մնացած են Սիլվան։ Հայրս հինգ եղբայր ունէր։ Մայրս բոլորն ալ խնամած, ամուսնացուցած է։ Բացի հօրեղբայրներէս, մօրաքոյրս ալ իր չորս

զաւակներով մեզի հետ կ'ապրէին։ Անոնց հոգն ալ մօրս վրայ էր։ 15 տարեկանին սկսած էր դերձակութեան եւ մինչեւ

տեսողութիւնը կորսնցնելը, անդադար աշխատեցաւ ու հոգաց ընտանիքին ապրուստը»։

Ինչպէս բազմաթիւ զատառահայեր, զաւակները դրկելէ ետք Մարիամ մայրիկ ինք ալ փոխադրուեցաւ Իսթանպուլ։ Արմենակ մերթ ընդ մերթ տուն կը հանդիպէր։ Շատ անգամ ոսրիկաններու

հետապնդումէն կը խուսափէր։ Մարիամ մայրիկ Հրանդ Տինքին կը պատմէ որդւոյն ձերբակալութեան մանրամասնութիւնները։

«Առաջին անգամ 1975-ին ձերբակալուեցաւ։ Զարկի շաբաթ էր, ուզեց որ քիչ մը աւելի չէօրէկ պատրաստեմ, երկրներուս պիտի տանիմ» ըսած էր։ Ես չէօրէկի գնումներ ընելու համար դուրս ելայ։ Վերադարձին տեսայ որ տան վարագոյրները փակուած են։ Դրան առջեւ բեռնափար մը կար։ Ես չհասկցայ, թէ ոսրիկան է։ Երկրորդ յարկ հասած էի, երբ հարեանս զգուշացուց – ձեր տունը ոսրիկաններ կան

ըսելով։ Տուն մտայ որ ոսրիկանները ամէն կողմ խուզարկած են։ Արմենակը հարցուցին։ -Չեմ գիտեր» ըսի, -աշակերտ տղայ է, օր կ'ըլլայ կու գայ, օր կ'ըլլայ չի գար»։ Ուրկէ կրնայի գիտեալ որ արդէն ձերբակալած են։ Յետոյ հարեանս եկաւ ու իմացուց թէ Արմենակը Իզմիրի մէջ վիրատու կերպով բռնուած է»։

Մարիամ մայրիկ Իզմիր կ'երթայ։ Բանտին մէջ կ'այցելէ տղուն։ Արմենակ մօտ երկու տարի կը մնայ Պուճայի բանտը։ Ապա 18 Հոկտեմբեր 1977-ին ընկերներուն կողմէ կը փախցուի բանտէն։ Մարիամ անգամ մըն ալ չի տեսներ որդին։

Միւս որդիները քաղաքական պատճառներով Շուէր փոխադրուեցան։

Դուստրը՝ Սիւլիւ, կ'ըսէ թէ մայրն ալ իրենց երեւէն գացած է այդ երկիրը։ «Վերջին անգամ չորս տարի առաջ տեսայ մայրս։ Գործողութիւն եղած էր, բայց ապարանքն։ Մայրս կայտառ կին

Մեր ողջ ներուժը՝ սահմանների պաշտպանությանն

ԾՈՎԻՆԱՐ ԼՈՔՄԱԿԵՕԶԵՆՍ

dzovinar@rambler.ru

100 տարի է անցել Առաջին Աշխարհա-մարտից (մեզ մօտ այն կոչում է Հա-մաշխարհային պատերազմ) որը տեսաց 28 Յուլիս 1914-ից 11 Նոյեմբեր 1918-ը։ Պա-րա՛ճա՛րբ։ Մինչև հիմա պարզում են։ Սա-կայն ինչ կյա պարզելու՝ մարդու կոտարար ոգին է պատերազմել ուզում, յայտկապե գերմանական եւ ռուսական ոգիները։ Պա-տերազմի արդիւնքում չորս կայսրութիւններ փլուզուեցին. Ռուսական, Ավստրո-Հունգա-րական, Օսմանեան եւ Գերմանական։ 10 միլիոն մարդկային զոհ տուեց պատերազ-մը, 19 միլիոն վիրատուներ, որոնցից 3,5 միլիոնը մնացին հաշմանդամ։

Երկրորդ աշխարհամարտը տեսաց 1 Սեպտեմբեր 1939-ից 2 Սեպտեմբեր 1945։ Պատճառը Առաջին Աշխարհամարտն էր։ Դրա հետեւանքները.

Սառը պատերազմը ԱՄՆ-ի եւ ԽՍՀՄ-ի (Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրա-

պետութիւնների Միութիւն) միջեւ տեսաց 5 Մարտ 1946- 26 Դեկտեմբեր 1991 եւ աւարտուեց ԽՍՀՄ-ի փլուզումով, որի ար-դիւնքում յետխորհրդային տարածքում 10 ազգամիջեան պատերազմներ տեղի ու-նեցան։ Թոււմ էր, թէ Ռուսաստանը ել-

ցինի խոստովանութեամբ աշխարհին ին-թեգրուելու ուղի է որդեգրել եւ մարդու իրաւունքների եւ ազատութիւնների հար-ցում հետեւելու է Արեւմուտքին։ Սակայն վերջին իրադարձութիւնները ցոյց տուեցին, որ Ռուսաստանը կրկին թոթալիթարիզմի

մէջ է ընկղմում, մեկուսանալով աշխարհից եւ հակադրուելով նրան։

Թոււմ է թէ deja vu է, այսինքն՝ նախ-կինում ապրած վիճակ, երբ խանութներում ոչինչ չկար, իսկ երբ մի արտասահմանեան ապրանք էր յայտնուում, ապա 3 յարկանի հերթեր էին գոյանում։ Ռուս-Ուրբախական բախումների արդիւնքում Ռուսաստանին յայտարարուեց պատերազմ։ Նոր տիպի պատերազմ՝ առեւտրական։ Արեւմուտքի պատժամիջոցների շնորհիւ Ռուսաստանը, իր դրամական համակարգը կաթուածահար է լինելու, ոչինչ չարտադրող երկիրը, որը նոյնիսկ կաթ չի կարող իրեն ապահովել, վերադառնալու է իր խորհրդային անցեալը, սակայն տարբերութիւնը նրանում է, որ այն ժամանակ երկաթէ վարագոյրը թոյլ չէր տալիս տեսնել, թէ ինչից էր զրկուած սովետական քաղաքացին։

Երբ սովետական խմբերը ԲԳԲ-ի աշ-խատակիցների հսկողութեան ներքոյ գրօ-սաշրջութեան էին մեկնում արտասահման, ապա սովետական գրօսաշրջիկը պատրաստ էր ողջ հանրախանութի ապրանքները գնել, սկսած զուգարանի թղթից։ Մի ճանաչուած դերասանուհի, տեսնելով ամերիկեան մթե-րային խանութում մտելէնի տեսակները, հարցրեց, արդեօք դրանք իսկականն են։ Չհաւատաց նաեւ վարչապետ Կոսիգինը (Նախարարների խորհուրդի նախագահ), որը մտնելով արտասահմանում մի հանրա-խանութ, կարծեց, թէ այն ամէնն ինչ նա տեսնում է, բեմականացուած է յատուկ իր համար։ «Ինչո՞ւ ԱՄՆ-ին կարելի է անել, ինչ նա ուզում է, իսկ Ռուսաստանին չի կարել»,- սա է Փութինի գլխաւոր մտա-հոգութիւնը։ Միջթէ Բրեմլը իրօք չի հաս-կանում, թէ ինչով է Ռուսաստանը տար-բերում ԱՄՆ-ից։

- Մենք կարող ենք փոխարինել արեւմտեան ապրանքները մեր ապրանքնե-րով,-ասում են միամիտները։

- Մեղը ուզում էք փոխարինել կոկղան-քո՛վ,- պատասխանում են իրապետները։

- Մենք ուրիշ երկրներից կը ներկրենք, օրինակ, գինիները, Չիլիից, Արժանթինից։

- Հա՛, յիշում էք ինչ եղաւ Սալվադոր Ալիենտիի հետ, որին փոխարինեց Փինոչէի իշխանութիւնը։ Բաւ է, որ դուք գտնէք այլ-ընտրանք, ԱՄՆ-ը կ'օգտագործի իր լծակ-ները, որ իրենց էլ պատժի։ ԱՄՆ-ը հօր է, նա ամենակարող է եւ ամէն ինչ ու-նի, իսկ Ռուսաստանը միայն զենք ունի, երկրորդ տեղն է զբաղեցնում զենքի ար-տադրութեամբ։

Եւ ահա բաժանելով իր զենքը երկու կողմերին՝ Հայաստանին եւ Արարւէյճա-նին, եւս զգուշացրեց, որ չօգտագործեն այն, քայց Արարւէյճանը փորձարկեց իր զենքը եւ այնպիսի պատասխան ստացաւ, որ վախից ետ քաշուեց, առաջին գիծ բե-րելով զրահապնխական (tank)։ Տասնեակ մայրեր ի գոտ կորցրեցին իրենց որդի-ներին։ Այս անգամ Փութինը երկու կողմե-րի նախագահներին կանչեց Սոչի, որ հաշ-տութիւն քարոզի եւ իի հարկ է ցոյց տայ, թէ ով է այս տարածաշրջանի տիրակալը։

Ինչ խօսեցին։ Կարեւոր չէ։ Աշխարհը տեսաւ, թէ ով ինչով եկաւ այդ հանդիպմա-նը։ Ալիւսը թիթը կախած իր պարտութիւ-նից միայն փնփնթաց, որ պէտք է վե-րադարձնել Ղարաբաղը Արարւէյճանին։

Եւ նա ասեց դա Փութինին, որը հենց նոր վերցրեց Ուրախնայից Ղրիմը։ Իսկ Սերժ Սարգսեանի դէմքին դաջուել էր հայ գի-նտորի հերոսութիւնը, յաղթանակը, ան-կոտորուն ոգին, անպարտելիութիւնը։ Դժուար թէ թուրքական, իտալեյական, ռուսական զինամթերքով ապահովուած արարւէյճա-նական բանակը յաղթի մեր զինուորին, որը հրաշալի կերպով կը տիրանայ հա-կառակորդի զենքին։ Եւ ոչ մի քանակ չի փոխարինի ռազմական ոգին։

Հեղաքրքրի իրականութեան մէջ ենք յայտնուել մենք, հայաստանցիներա։ Ժո-ղովուրդը գտնուելով իր անփոյթ կառավա-րութեան հետ պատերազմի մէջ, դեմ լինելով ղեկավարութեան կողմից առաջ քաշուող յանցաւոր նախաձեռնութիւններին, իր ողջ ներուժը, իսկ դա երկրասարդների կուրա-կուած ներուժն է, ուղղել է իր սահմանե-րի պաշտպանութեանը։ Ստացում է, որ զինուորը ոչ միայն Ղարաբաղ-Արարւէյճան եւ Հայաստան-Արարւէյճան, այլ նաեւ հա-սարակութեան առաջադիմութեան առա-ջին զօնւմ է։ Գուցէ մեր ղեկավարներն էլ հետեւեն Հայ զինուորի օրինակին, այլ ոչ պարփժ կրող Ռուսաստանին։

Տանտիկնութիւնը դիւրացաւ

Վախտին կղզի ամառանոց էր-Թալը տանտիկններուն Համար էփաղէկ էգլիէթի կ'ըլլար։ Մէյ մը քիմ ամէն տարի կէօ տանել պրելու խնդիր մը կար։ Քաղաքի տունը կո-ցելու Համար, խալիները պիտի վերուէին, փէրաէները պիտի փոխուէին, կարասիներուն թէք թէք վրաները մասնաւոր էօրթիւներով պիտի ծած-կուէին։ Էտուէն ալ եաթխեւորդա-նէն պունէ, ամէն պանով թաշընմիշ պիտի ըլլային։ Բացի շատ գէնկիննե-րէն, ամէն տուն, ամէն պանէն մէկ Հատ կ'ունենար. տիւտիւլլի թէն-ճէրէն եւ պուգտուպը պիլէմ տէն-կին մէկ կ'երթար։

Էրթալէն վերջն ալ ամառուան ապ-րելակերպի էգլիէթները կը պաշա-լէր։ Տունը տեղը մաքուր կոկիկ պա-հելու Համար ծառքերնին միշտ վրան պէտք էր ըլլար։ Անանկ զըրթ փըրթ մաքրութեան կնիկ պունելու վար-ժութիւն ալ չէկար, ամէն կին տունին կործը ինքը կ'ընէր։ Չօլաբ չօճոխին վրան կ'ուրը մէկ կողմէն, մաքրութիւ-նը առուտուրը, էփել թափելը միւս կողմէն։ Իւստիլլիք ալ ամառանոցի միսաֆիրներուն սօնը չէր գար։ Շար-թու վերջերը կնիկները մութֆախէն տուրս կ'ըլլաւ ֆըրսանթ էէին կոնար։

Հիմա անա՞նկ է մի եա, մէյ մը քիմ քերայով պիլէմ նառողները ամէն պա-նէն զոյգ զոյգ ունին, Մալիս էկաւ մի, մէկ էրկու էէք-էէքի վալիզով կ'ել-լան կ'երթան եւ փէք շատ յողնածի պէս կիշերը մուլթախա տուրը կը ճաշեն։ Հալալուքիմ հին տանտիկնե-րները մէկ օր առալէն. խաշած հաւ, չոր քէօֆտէ, պէօթէք, տերեւի սոյ-լա, խաշած հաւկիթի պէս փրաթիք պաներ պատրաստած կ'ըլլային քիմ առաջին օրուան տեղաւորուելու թէ-լաշէյին արան մէյ մըն ալ ճաշ չիտը-հին։ Հաթթա մէկ էրկու Հատ մնացած սոխ, փաթաթէն, սոմաթէս վարունդի պէս պաներ կայ նէ գլխան չըլլայ տէ-լիմ անոնք ալ կը տանէին։

Հիմա ամէն պան փոխուեցաւ։ Ան-ցած շաբաթ քօնսը մը կար. չորս հա-րիւր հօդի կացեր է, տուրսէն էկած մէ-կերը թէքնէյի մը մէջ ճաշ տուեր են. էրկու հարիւր հօդի կայ էղեր, Եիշ-լիին եւ Թաքսիմին ճաշին ալ երեք հարիւր հօդի կացեր է էղեր։ Իմա-ցալ նէ ատան պարուուեցաւ կարծեցի, պիւթիւն ռէստորանները կնիէ պերնէ պերան լեցուն էր։ Ըսել է քիմ շաբ-թու վերջերը կնիկները մութֆախե-ներուն կղպանք կը կախեն կոր եւ ինքզինքնին փողոց կը նետեն կոր։ Առտուն տեղ մը նախաճաշ, կէս օրին ծովին քէնարը սա ֆաստ ֆուտ ըս-ւած պաները, իրիկուտ տունէ կ'ը-թան տուշ կ'ընեն, չէք չիք կը հա-քուին, չիտակ ռէստորան...

Ա՛խ ախ. էս աս ծա-մանակին ապրելու եմ հէրբ։

Սարէն Զորէն

Ճուր մը պեր, թէ Զուր մը բեր

ՍԱՐԳԻՍ ՍԵՐՈՎԱԲԵՆՆ

sseropyan@agos.com.tr

Կոմիտաս Վարդապետ որքա՛ն տանջուեր էր գտնելու համար թէ ո՛վ մտցուցեր էր Հայ երաժշտութեան մէջ օտար-արաբա-թրքական ելեւէջները, եւ ի վերջոյ գտեր էր «պանիրին գողը», պոլսեցի տիրացուները...

Մենք դեռ կը յիշենք մեր տիրացու բարեկամներուն «ալաթօրըքա» Ս. Պապարագները, Սուլթանի Եկահ, Սուգիսաք կամ Հիմազ մաքամներով։

Կոմիտաս կ'երեւի թէ ալ աւելի տանջուեր էր այդ օտարամուր ելեւէջները մաքրագործելու եւ եղանակ-ները իրենց աւանդական ձեւին վերածելու համար...։ Սուրբիկ եայաւ

Այս մուտքը ինծի յիշեցուց հօրենական մեծ-մայ-րիկին՝ «Սուրբիկ եայա»յի հարսին՝ մօրս հետ ամէ-նօրեայ խօսակցութիւնը, աւելի ճիշդը՝ «Պոլսոյ Հա-յեկաթ»ով արձակած հրահանգները։

– «Նուարդ, բուռը պաց», դուռը բաց ըսելու տեղ, կամ ալ «Նուարդ ճուր մը պեր ինծի, փոխանակ ըսե-լու ջուր մը բեր ինծի...»

Անգրագէտ էր Սուրբիկ եայա եւ անտառճանաչ։ Իր մանկութեան տարիներուն, այսինքն ԺԺ. դարուն

վերջին քառորդին պոլսահայ աղջիկներուն համար ան-գամ դպրոցը երազ մը ըլլալու էր, քանի որ ան ման-կապարտէզ դրկուած կարճ ժամանակամիջոցին, միայն ու միայն անունը հեգելը կրցած էր սորվիլ, զորս ան-գիր կ'արտասանէր «սէ-վօ-յին-րէ սուր, բեն-ինի-կեն բիկ. Սուրբիկ»։

Շաքէ հօրաքոյրս

Իրիկուան, երբ խաղը ձգել ու փողոցէն տուն վե-րադառնալը դժուար կու գար, մամաս դիմացի տու-նը բնակող հօրաքոյրս նշան կ'ընէր, որ «տղան տուն դրկէ»։ Եւ Շաքէ հօրաքոյրս թերասէն խիստ կը ծայնէր.

– «Մէրջօ, շուր տուն. անմիջապէս, դուռն ալ ներ-սէն գոցէ չմոռնաւ»։

Միթէ կարելի՞ էր չհնազանդիլ Շաքէ հօրաքոյրոջ հրամանին։ Անկէ թաղին մեծ տղաքն անգամ կը քա-շուէին, մանաւանդ իր հայերէնի խիստ ու սուր ոճէն։ Հօրաքոյրս մօրը պէս չէր խօսեր հայերէնը. «դու-ռը գոցէ, կ'ըսէր ան, ջուր մը խմէ, կամ պատուիա-նը բաց...»

Անշուշտ որ Շաքէ հօրաքոյրոջ խօսած հայերէնը ճիշդ ըլլալու էր եւ ո՛չ թէ Սուրբիկ եայայինս, «բուռը պաց»՝ դուռը բաց ի տեղ, «կոցէ՛»՝ գոցէի տեղ, «ճուր»՝ փո-խանակ ջուրի։ Սուրբիկ եայային պէս անուս չէր Շաքէ հօրաքոյրս, հայրը Պալաթի հորդեանսին ուսումը տկար գտնելով հասգելո՞ւ Ներսէսեան դրկած էր իր ուշիմ աղ-ջիկը, ուրկէ շրջանաւարտ եղած արեւն իրեն ձօնած էին Եգնիկ Կողբացիի գրաբար «Եղծ Աղանդոց» գիր-քը, զոր մինչեւ այսօր կը մնայ իմ մօտս։

Երկար, շար երկար ժամանակ ետք, երբոր հան-դիպեցանք մեր հայաստանցի հայրենակիցներուն հետ, նկատեցինք որ անոնք ո՛չ թէ Շաքէ հօրաքոյրոջ պէս կը հնչէին «բ եւ պ, գ եւ ք, դ եւ տ, ճ եւ ջ» բա-ղձայնները, այլ՝ Սուրբիկ եայային պէս։

ԱԿՕՍ

Ս. Աստուածածնի Վերափոխումը՝ ի Մուսալեռ, Թաւրիզ եւ Պոյաճըզիդ

Նախորդ Կիրակի Հայ եկեղեցւոյ հինգ տաղաւարներէն՝ Ս. Աստուածածնի Վերափոխման Տօնն ու աւանդական խաղողորհները հանդիսատրապէս փօնուեցաւ ինչպէս համայն աշխարհի, նոյնպէս ալ քաղաքիս գրեթէ բոլոր Հայոց եկեղեցիներու մէջ։ Այս առթիւ սակայն, տոյն

հանդիսութիւններէն մեզի յարկանշական թուած մէկ քանին փափաքեցանք բաժնել այս սիւնակներուն մէջ։ Պարտինք նշել որ վերջին տարիներուն ընդունելութիւն գրած է Աստուածածնի Վերափոխման հետ միացնել եւ այդ օրը որպէս համազգային Կանանց կամ Մայրերու օր

փօնելու զաղափարը, փոխան միջազգային նմանակներուն։ Այդ նոյն տեսակէտը նկատելի էր այս տարի եւս Գրնալըի Ս. Գրիգոր Լուսաորիչ եկեղեցւոյ հանդիսութեան ընթացքին ու շեշտուեցաւ նաեւ Պարարագիչ Հ. Թաթուլ Ծ. Վրդ. Անուշեանի քարոզին մէջ։

Աստուածածինը իբրեւ Հայ Կանանց եւ Մայրերու փօն

Պարսկաստան, Արրպապականի Առաջ-
նորդարանէն կը փնդեկանանք, որ թեմի հայութեան համար Ս. Աստուածածնի Վերափոխման Տօնը առիթ հանդիսացած է Հայ մայրերու եւ ընդհանրապէս Հայ կանանց անգուգական դերակատարութեան անդրադանալու, Ս. Պարարագով նուիրականանալով ու աւանդական խաղողօրհներով ազգային մեր եկեղեցւոյ դիմագիծը անգամ մը եւս շեշտելով։

Թաւրիզի Մարալան շրջանի ազգապատկան զբօսայգիի Ս. Աստուածածին պատմական մատուռին մէջ, Կիրակի 17 Օգոստոս 2014-ին պարարագեց Արրպապականի Հայոց Թեմի Առաջնորդ՝ Տ. Գրիգոր Ս. Եպս. Զիֆթճեան, որ իր պատգամին մէջ վեր առաւ հայ կնոջ ու մօր դերակատարութիւնը մեր ազգային կեանքէն ներս, ընդանեկան-դաստիարակչական առումով։ Ան ցոյց տուաւ թէ քրիստոնէական կրօնը մեծ դեր ունեցած է կնոջ վերաթելորման մէջ, այդ մարդուն հաւասար փրէղ, փրկութեան առիթ շնորհելով անոր։

Պարարագէն ետք, եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ որթափունկի փակ, Տիկնանց Միութեան կողմէ յարդարուած եւ ողկոյզներով լեցուն սեղանին դիմաց կապարուեցաւ խաղողօրհներքի աւանդական արարողութիւնը, իբրեւ օրինութիւն փառանքերին, զոր մեր հեթանոս նախախայրերը կ'ընծայէին չաստուածներուն։ Սուրբ Լուսաորիչի կողմէ քրիստոնէացուած ու հայկականութեան մէջ վերականգնուած տոյն աւանդութիւնը, զոր դարերով շարունակուած է մեր եկեղեցւոյ մէջ, դարձեալ

հոգեկան ցնծութեան առիթ հանդիսացաւ հաւաքացեալ ժողովուրդի զաւակներուն համար, որոնք իրենց բաժինը վերցուցին օրինուած խաղողէն եւ այս տարի առաջին անգամ համըրեսեցին պտուղներուն ազնուագոյնը, այն՝ որ Քրիստոսի կողմէ ընտրուեցաւ, ճմուռելով գինի դառնալու եւ խորհրդանշելու Փրկչական իր սուրբ արինը։

Եկեղեցական արարողութիւններէն ետք, Տիկնանց Միութիւնը բացօթեայ ճաշկերոյթով՝ յատուկ վրանի ներքեւ պատուեց Առաջնորդ Սրբազանն ու Ազգային Իշ-

խանութեան հոգեւորական եւ աշխարհական անդամները։

Յայտնենք, թէ Ուրմիայի Ս. Սրբփանոս եկեղեցւոյ մէջ եւս փնդի ունեցաւ Ս. Պարարագ եւ խաղողօրհներք, ծխափրէ Արժ. Տ. Ներսէս Քինյ. Պասիլեանի կողմէ, որ հաւաքացեալներուն հաղորդեց օրուան խորհուրդը։

Նոյն օր երեկոյեան, Տէր Ներսէս Խաղողօրհներքի արարողութիւն կատարեց նաեւ Կիարպապարի Ս. Գեորգ եկեղեցւոյ մէջ, գիւղի ժողովուրդին եւս հաղորդելով օրուան խորհուրդը։

Պոյաճըզիդ

ԼՈՒՍՆԱԿԱՐ՝ ՄԻՀՐԱՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Պոյաճըզիդի Ս.Երից Մանկանց եկեղեցւոյ վարչութիւնն ալ հետեւելով Վազգէֆգիւղի օրինակին այս տարի Աստուածածնայ փօնին հարիսայով հիւրասիրեց ներկայ ժողովուրդը։

ԲԱՌԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԴՈՐ ԱՃԵԱՐՅԸ

130

ԼՈՐԱՅՐ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ
ndaduryan@agbumhs.org

ՀՈՎԵՐ Կ՛ԱՆՑՆԻՆ ԿԱՄ՝ ԶԵՓԻԻՌԻ ԵՒ ԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Կրեպէ կղզին քիչ քիչ կը փոքրանայ, Երբ առագաստանաւ կ'ընթանայ դէպի արեւելք, դէպի Աղեքսանդրէտրա քաղաքը։

Երբ առաւօտեան զով հովը նաւավարի ձակփին կը զարնէ, հին հին յուշեր կ'արթնան անոր մտքին մէջ։

- Պարոն ստրուգաբանութիւն, ամբողջ կեանք մը այս ջուրերուն վրայ անցուցեր էք։ Լաւ պէտք է ճանչնաս ծովը, ալիքները, ինչպէս մշակը կը ճանչնայ հողը։ Բայց ամենէն կարեւորը՝ պիտի ճանչնաս հովերը, նօսրոսն ու վորեասը։ Առագաստ է, հա՛, հովը թէ՛ մեր ընկերն է, եւ թէ՛ թշնամին։

Եգէականի երկու մայր հովերէն «սօփոս»ը –ռամկօրէն՝ լօփօս, լափիներէն՝ ոօտս, թրքերէն՝ lodos- հարաւայինն է։ Ունի յունական ծագում (votos) եւ բուն կը նշանակէ «հարաւ, խոնաւ»։ Ան ամէն տարի ծնունդ կ'առնէ Ափրիկէի անապատ-

ներէն՝ հեպը բերելով հանքանիւթերու փոշիներ, փաթ օդ եւ խոնաութիւն։ Հոկտեմբերէն մինչեւ Դեկտեմբեր նօսրոսը կ'ալեկոծէ Եգէականը, Մարմարան, Դարդանէլի եւ Վոսփորի նեղուցները ու պատճառ կ'ըլլայ, որ ջուրերը բարձրանան, անոնց հիւսիս-հարաւ բնական ընթացքը շրջուի ու Միջերկրականի ջուրերը դէպի Սեւ Ծով հոսին։ Ըստ Աճառեանին, բառը «նաւ-փուս» եւ «նաւոս» ձեւերով փրէզ գրած է միջնադարեան հայ գրականութեան մէջ։ Երկրորդ հովը, «վորեաս»ը (յուն.՝ βορεας, թրք.՝ poyraz) հիւսիսային քամի է եւ բուն կը նշանակէ «հիւսիս»։ Անիկ է, որ կը բերէ ձմեռնային ցուրտ օդ։

- Պարոն ստրուգաբանութիւն, մենք սիրած ենք բնական ամէն երեսոյթի շուրջ պատմութիւններ հիւսել։ Դիցաբանութեան մէջ գրուած է, որ կային հովերու չորս

աստուածներ. հիւսիսայինը՝ Վորեաս, հարաւայինը՝ Նոփոս, արեւմտեանը՝ Զեֆիռոս եւ արեւելեանը՝ Երոս։ Տեսէ՛ք, մեր կողմնացոյցերուն վրայ նոյնիսկ փորագրած ենք անոնց նկարները։ Հին պատկերացումով, անոնք թեւատր մարդիկ էին։ Ամենէն կործանիչը, բայց, մօրուատոր Վորեան էր, ձմրան խորհրդանշանը։ Ծովու վրայ, թէ ցամաքի՝ մենք հովերուն հետ լաւ պէտք է որ վարուինք։ Սպարպացիները, օրինակ, անոնց համար ձիեր կը գոհէին։ Իսկ երբ պարսիկները հսկայական նաւափորմով մը եկան սպառնալու Աթէնքը, ժողովուրդը աղօթեց եւ Վորեասը այնքան զօրաւոր փչեց, որ թշնամիի 400 նաւ ընկղմեցաւ։ Իմ սիրելին, սակայն, Զեֆիռոսն է, մեղմաշունչ քամի։ Երբ սկսի փչել, գիպենք, թէ գարունը կու գայ։

Ստրուգաբանութիւնը կը վկայէ, թէ այդ վերջինը, հովերուն ամենէն բարին, լեզուներու մէջ ալ ամենէն փարածուածն է։ Ծագած ըլլալ կը կարծուի հաւանաբար յունարէն «զոֆոս» (ζωφος) «մթութիւն, խաւար, արեւմուտք» բառէն։ Հնդեւրոպական լեզուներու մէջ՝ zephyrus, zephyr, zephire, zephireosi։

Նաւավարը կ'ակնարկէ.
- Պարոն ստրուգաբանութիւն, այս հո-

Մուսա Լերան մաքաղը՝ «Հիրիսիի Զափիկ»

ԼՈՐԱ ՊԱՅՁԱՐ ԶՍՓԱՐԵԱՆ
lorabaytar@gmail.com

րաստուեցան եօթը կաթսաներ, որոնց վերակեցուն էր Շիշմանեց Պեպրոսը։

Նախքան խրախճանքը, մաքաղներուն միսերն ու կորկոտը հաւասար բաժանեցաւ կաթսաներուն, որոնց կրակը բռնկուեցաւ կէս գիշերին։ Այդ ժամուն վերջացաւ զուռնայի եւ թմբուկի զոնգոցը, բազմութիւնը հեքիզեպէ՛ նուազեցաւ ու սկսաւ Պեպրոսի ու գինք շրջապատող գիւղի երիտասարդներու մինչեւ առաւօտ փետող հերթապահուութիւնը։

Պ ա փ ա Ր ա զ Ի աւարքին քահանան օրինեց խաղողի ողկոյզները եւ հարիսայի կաթսաները, որոնց պարունակութիւնը բաշխուեցաւ բոլոր ներկաներուն, գիւղի բոլոր փուններուն եւ հարեան գիւղերէն եկողներուն։

Հրաժեշտի պահուն փարբեր լեզուներով նոյն մաղթանքն է որ կը կրկնուէր՝ «Աստուած գալ տարուան ալ արժանի ընէ...»։

Այսօր ձուկ չ'առնուիր ախպար, նայ՛ք ափրիկեան լօտօսը տաք-տաք կը փչէ։ Զուկերուն արդէն յիշողութիւնը տկար է, լօտօսին տաքէն բոլորովին կ'ապուշանան։

վերը չկան Հայաստանի մէջ։

- Անշու՛շտ, թէ կան։ «Նօսրոս»ն ու «զեփիւր»ը ճոր դարուն սկսան անցնիլ մեր լեռնաշխարհէն, երբ Դափթ Անյաղթ փիլիսոփան Արիստոտելի գործերու թարգմանութեան ժամանակ, առաջին անգամ գործածեց զանոնք եւ Արարաբեան մեր բարբառին տուաւ նորաշունչ հով մը։

Նաւը երբ ապահով կը հասնի Աղեք-

սանդրէտրայի նաւամատոյցը, ստրուգաբանութիւնը կը մտաբերէ դէպի Պոլիս կատարած իր ծովային հին ճամբորդութիւնները, երբ այդ երկու անառակները, նօսրոսն ու վորեասը, կ'առաքելէին փոքրիկ նաւերը եւ անոնց ճամբորդները։ Միայն չի յիշեր, թէ արդեօք ծնրադիր պառաւնե-րու աղօթքներու շնորհիւ՞ է, որ ազգաբաժնէն ծովամոյն ըլլալէ։